

1939, a Lleida s'acaba el front

**L'11 de gener de 1939
Lleida quedava sota
control franquista. La
nova època es deixava
notar immediatament.**

“Liberada por completo esta Ciudad el pasado día siete de los corrientes, el que suscribe propone a V. E. se curse al Generalísimo expresiva felicitación por el éxito de la ofensiva de Cataluña que al iniciarse liberó por completo y definitivamente nuestra ciudad, siendo principio de sucesivas y numerosas victorias contra el Ejército Rojo.”

Amb aquestes paraules, proposades pel regidor Diego Abizanda, la comissió gestora municipal festejava, l'11 de gener del 1939, l'ocupació definitiva de Lleida. Malgrat que encara els faltaven uns dies per dominar completament Catalunya, les institucions franquistes locals ja podien celebrar que, finalment, tot el país era seu. El dia 18 de gener, l'alcalde Valentín Martín Aguado (capità d'infanteria) li enviava un telegrama a Franco agraint-li “*la liberación definitiva de Lérida*”, així com la de “*tantos municipios catalanes que sienten, como nosotros, profundas emociones patrióticas al verse libres de la opresión de las hordas marxistas*”.

El front s'allunyava de Lleida i l'etapa de *domini roig* quedava definitivament en la història, però no en l'oblit. Sense anar més lluny, el regidor esmentat tenia un germà que fou fundador a Lleida d'Acció Popular Catalana

i un dels personatges importants en la trama civil del cop d'estat. Per aquests motius el van executar al començament de la guerra, al setembre del 1936.

El franquisme a Lleida. La primavera del 1938, les tropes franquistes havien trencat el front aragonès per iniciar l'ocupació de Catalunya. Durant els primers dies d'abril, les províncies de Lleida i Tarragona quedaren partides en dos seguint una frontera fluvial marcada pels rius Ebre, Segre i Noguera Pallaresa. Quan el dia 15 van arribar a Vinaròs, la Catalunya no ocupada quedava aïllada de l'Espanya republicana.

El 27 de març entraren a Massalcoireig (Segrià), el 3 d'abril a Lleida i el dia 6 a Balaguer. A partir d'aquí, caigueren Tremp, la Pobla de Segur, Sort, Esterri d'Àneu i la Val d'Aran. Seguint la Noguera Ribagorçana arribaren al Pont de Suert i per l'Èssera a Benasc. Al llarg de la línia de front s'instal·laren diversos caps de pont, principalment els de Balaguer i Seròs.

Durant uns nou mesos, mentre es desenvolupava la batalla de l'Ebre, aquest front es va mantenir estable. Es produïren alguns enfrontaments força sagnants, com els de Sant Corneli i Pedres d'Aulo (Pallars Jussà) a final de maig, però no representaren moviments importants de tropa.

Mentre, a la ciutat de Lleida, com a la resta de la província ocupada, s'estaven coneixent les bases d'un franquisme de guerra que anunciava alguns dels que serien trets bàsics de la dictadura. Un sistema polític totalitari, una clara separació entre vencedors i vençuts, venjança i repressió, una població sota control i sota sospita, inseguretat, manifestacions religioses, homenatges als màrtirs, etc. I tot agreujat

Les Borges Blanques, justament el poble de Francesc Macià, van rebre les tropes franquistes amb por i silenci.

en aquells moments per la presència, i el comportament, d'unes tropes ocupants i insultantment victorioses.

La segona ofensiva sobre Catalunya s'inicià el 23 de desembre del 1938. Les tropes franquistes van trencar el front del Segre per Seròs i Balaguer. Tot just en un mes i mig, van caure les Borges Blanques, Tarragona, Cervera, Tàrraga, Barcelona, Solsona, Girona i la Seu d'Urgell. L'ocupació de Catalunya es va completar el 10 de febrer.

Des del 7 de gener, la ciutat de Lleida estava totalment sota control de l'exèrcit franquista. Després de nou mesos de front, calia emprendre definitivament les transformacions necessàries perquè la ciutat prengués el rostre adient a la nova situació. Per exemple, feia mesos que estava previst dedicar l'avinguda de la República, actual rambla de Ferran, al *caudillo* d'Espanya. Però l'homenatge no s'havia pogut realitzar perquè es tracta d'una via que corre paral·lela al riu i, per tant, era zona batuda pel foc enemic i intransitable fins que no es culminà l'ocupació.

El mateix regidor Diego Abizanda també va presentar l'11 de gener una moció a la comissió gestora municipal en què proposava molts canvis per als carrers de Lleida. No es podia tolerar la continuïtat de noms que "*nos recuerden oprobios y vergüenzas que el Glorioso Movimiento Nacional borra para siempre*". Calia que el poble recentment "alliberat" oblidés el que "*elementos izquierdistas, despechados y antipatriotas gravaron en lápidas y mármoles*".

Entre els noms proposats, cap sorpresa. En alguns casos es tractava de recuperar les denominacions tradicionals perdudes en època revolucionària, com Carme o Sant Antoni. La resta eren els símbols bàsics: España, Generalísimo, Calvo Sotelo, José Antonio, Eduardo Aunós, Mola, Sanjurjo, Yagüe, Héroe del Alcázar i Mártires. A més de les dates de l'ocupació de Lleida: Tres de Abril i Siete de Enero. Tanmateix, les competències de la comissió gestora no estaven gaire clares, i per això la majoria dels canvis es van posposar.

Encara més important que el canvi de noms, era la recuperació del cementiri.

EL TEMPS

Quan el front va partir Lleida, havia quedat en la zona controlada pels republicans. Fou necessari recórrer al de la veïna localitat d'Alpicat i s'estudià usar el de Torrefarrera, ja que el primer aviat es quedà petit. A més de ser una infraestructura bàsica per a les necessitats de tipus sanitari, mereixeria l'atenció de les autoritats locals pel seu enorme valor simbòlic. El cementiri era el millor espai per a homenatjar els màrtirs caiguts en nom de Déu i d'Espanya, amb l'afegit que va ser el lloc on es realitzaren les principals matances de la repressió revolucionària.

Després de la "*totalitaria liberación de Lérida*", la comissió gestora municipal afirmava, amb l'habitual joc de paraules de la dictadura, que "*los sentimientos católicos de la población leridana imponen el deber a la autoridad local de proceder con toda premura a desterrar para siempre el espíritu sectario de nuestro Camposanto*". Amb aquest esperit, Abizanda va defensar la necessitat de conservar, com quelcom sagrat, el mur on s'havien fet les execucions "*hasta tanto el Ayuntamiento determine definitivamente lo que proceda como homenaje a los que en aquel lugar fueron vilmente asesinados por las hordas marxistas*".

Malgrat l'interès que va demostrar l'Ajuntament, alguns familiars de caiguts pensaven que no s'estava fent tot el necessari pels seus. El dia 10 de fe-

brer, el regidor Julio Corderas comunicava al consistori que un grup de familiars exigia la immediata construcció d'un mausoleu al cementiri. Fins i tot sembla que amenaçaven de prendre la iniciativa a les autoritats si aquestes no es mostraven prou diligents. Decidrien estudiar la convocatòria d'un concurs d'arquitectes per realitzar l'obra i el cementiri finalment tindria, i encara té, un voluminós record per als màrtirs.

Però en aquells moments, Lleida era una ciutat que havia de ser globalment reconstruïda. L'empremta destructiva del front, i sobretot dels bombardeigs que precediren l'ocupació, era terrible. Segons un informe emès per l'arquitecte municipal al mes de març, el nombre d'edificis destruïts totalment superava els cent deu, mentre que els que necessitaven algun tipus de reparació en tot el terme s'aproximaven al 90%. Era "*urgentísimo acudir al remedio de los grandes daños que la guerra ha causado en nuestra ciudad*".

Amb el temps, la reconstrucció material de la ciutat es va fer visible, el balanç demogràfic esdevingué positiu, amb uns quants anys més l'economia es redreçà. La recuperació humana, cultural i moral ja seria una altra història.

Joan Sagués San José
Universitat de Lleida